

Досягти ефективності сучасного сімейного законодавства в мусульманських державах можливо лише з використанням багатовікового досвіду ісламських правознавців, що дозволяє знайти виправдання змін класичних засад у сфері особистого статусу. Натомість прогресивний розвиток законодавства про особистий статус можливий лише з визнанням ролі жінки в ісламській сім'ї та суспільстві. Так, відповідно до міжнародного принципу рівноправності чоловіків і жінок, Туніс визнав за жінкою ряд прав: на опіку, на родинні зв'язки по материнській лінії та економічні права, серед яких участь у наповненні сімейного бюджету.

На сучасному етапі становище туніських жінок є найбільш законодавчо захищеним, на відміну від становища жінок в інших ісламських державах, і в цьому контексті досвід Тунісу має бути використаний не тільки цими державами, але й державами, значну частину населення яких складають мусульмани.

Література

1. Абд Ар-Рахман Ас-Сабуни. Система семейного права в исламских государствах. / Пер. с араб. (Бейрут, 1972). М., 1977. – 258 с.
2. Шафик Шихата. Единство законодательства арабских стран. Каир, 1990. – 156 с.
3. Emmanuel Todd. La troisième planète, Ed. Seuil, Paris, 1983, p.268.
4. Fatima Mernissie. Femmes musulmanes // Спеціальний випуск журналу « Jeune Afrique » 1982. – С. 50-55.

УДК 340.112

І. М. Ситар

к. ю. н., доцент,

докторант кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ ТА ДЕСЕКУЛЯРИЗАЦІЇ В АКУЛЬТУРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Розглядаються проблеми секуляризації та десекуляризації в процесі формування і розвитку суспільних відносин. Визначено, що сучасний секуляризаційний світ повинен повернутися до релігійних першооснов шляхом десекуляризації, адже всі правові досягнення повинні базуватися на мудрості, моральності, релігійності.

Підкреслено, що суспільна раціональність повинна відповідати християнським чеснотам, які водночас є основою формування наукового мислення.

Ключові слова: *аккультурація в праві, десекуляризація, модерн, постмодерн, наука, юридична наука, прогрес, моральність, синергетика, релігія, технічний прогрес.*

Рассматриваются проблемы секуляризации и десекуляризации в процессе формирования и развития общественных отношений. Определено, что современный секуляризационный мир должен вернуться к религиозным первоосновам путем десекуляризации, ведь все правовые достижения должны базироваться на мудрости, нравственности, религиозности.

Подчеркнуто, что общественная рациональность должна соответствовать христианским добродетелям, которые одновременно являются основой формирования научного мышления.

Ключевые слова: *аккультурация в праве, десекуляризация, модерн, постмодерн, наука, юридическая наука, прогресс, нравственность, синергетика, религия, технический прогресс.*

We consider the problem of secularization and dsekulyaryzatsiyi in the formation and development of social relations. Determined that the current sekulyaryzatsiynny world should go back to first principles by which religious secularization, because all legal achievement should be based on wisdom, morality, religion.

It is emphasized that the public must meet the rationality of Christian virtues, which at the same time is the basis for scientific thinking.

Keywords: *acculturation in the right dsekulyaryzatsiya, modern, postmodern, science, legal science, progress, morality, synergy, religion, and technological progress.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства потребує переосмислення науково-технічних досягнень та аналізу інноваційних підходів у контексті процесів секуляризації та десекуляризації.

Акультураційний процес повинен відображати взаємозв'язок релігійного та світського, водночас розкриваючись у філософському змісті природно-правового підходу.

Стан дослідження. Проблемі секуляризації та десекуляризації в контексті сучасного розвитку суспільства присвячено праці таких науковців, як: А. Беттлер, Ю. Хабермас, Й. Ратцингер, Е. Князев, В. Вагурін, І. Барбур, Г. Мальцев, М. Хеллер, Ш. Летурно. Однак недостатньо досліджено дане явище в контексті акультураційного підходу.

Виклад основних положень. Традиційно секуляризацією (від лат. *saecularis* – світський стан) вважають взаємодію сакрального і світського, рух від священного до світського. В соціології – це процес звільнення сфер суспільного й особистого життя з-під контролю релігії [1, с. 512].

У сучасному розумінні секуляризація – процес звуження сфери взаємодії релігії і церкви, ослаблення впливу церкви фактично на всі сфери життя суспільства, на свідомість, поведінку, побут і стиль життя більшості людей, активізація та трансформація світської форми свідомості в політиці, фінансах. Секулярними, вільними від релігійної детермінації, не інтегрованими у релігійно-символічну, смислову структуру є важливі сфери життя й інститути сучасного суспільства: держава і законодавство, економіка з її ринковими механізмами, природничі науки і техніка тощо.

Слід зазначити, що секуляризація не є процесом витіснення релігії. На нашу думку, варто погодитись із сучасним філософом Юргеном Хабермасом, який секуляризацію розуміє як розмежування двох систем: релігійної і світської, водночас ці системи синергетично взаємодіють і взаємодоповнюють одна одну [2].

Синергетика вивчає змінні структури, що еволюціонують; до сфери її інтересів належить поява структур, виникнення порядку із хаосу в результаті нелінійних процесів [3, с. 126].

Правова система – це теж структура, яка постійно змінюється, добудовується, інтегрується відповідно до процесів еволюції та самоорганізації в світі, законів еволюції складних систем будь-якої природи.

Вищенаведені міркування викладено у працях проф. Г. Г. Малінецького «Синергетика: дослідження і технології» [4], проф. Т. А. Колеснікової «Антикризове управління суспільством ризику: синергетична концепція» [5], проф. В. А. Вагурін «Синергетика еволюції сучасного суспільства» [6].

Дослідники звертають увагу на процеси флуктації (відхилення) і біфуркації (розпаду). Коли будь-яка правова система не черпає нові закономірності, не запозичує їх або запозичує без адаптації, до національного права чи рецептує негативні явища, які порушують коеволюцію, то відбувається біфуркація – розпад правової системи.

Після процесу секуляризації світська і релігійна системи мають взаємодоповнюватись, унаслідок чого утвориться постсекулярний соціум, який вбере у себе релігійний і світський менталітет [2, с. 70]. Отже, в ідеалі секуляризацію слід розглядати як взаємодію релігійного і світського в процесі формування певних соціальних інститутів та систем у сучасному постмодерному суспільстві.

Процес десекуляризації – це певний етап розвитку суспільства, що настає після секуляризації; процес повернення до Божественних начал, до онтології буття й онтології людини в контексті побудови державно-правових інститутів.

Категорія «онтологія» (онтос – суще, логос – вчення) є вихідною, найзагальнішою характеристикою всього, що повинно і може бути предметом мислення і практичного освоєння. Буття як філософська категорія означає реальність, що лежить за межами можливості людського досвіду і тому не залежить ані від людини, ані від людства загалом. Проблема буття – це питання про те, чи існує істинно суще, яке є вічним, на відміну від кінцевого існування речей [7, с. 78–79]. На нашу думку, в теологічному аспекті істинним сущим, онтологічно обґрунтованим є Старий і Новий Завіт.

Джеймс Уільям у праці «Багатоманітність релігійного досвіду» проаналізував факти релігійного і духовно-містичного досвіду. Досягнення релігії він розглядає не як інститут чи соціальний феномен, а як безпосереднє пізнавальне особистісне переживання.

Пояснюючи релігійні феномени через ідею про підсвідоме і власне тлумачення практичного досвіду як вольової активності, дослідник робить висновок, що релігійне відчуття чи воля до віри є основоположним для людського буття [8], онтологічною основою її життєдіяльності.

Алекс Беттлер у праці «Суспільство: прогрес і сила (критерії і основні начала)» вказує на процеси секуляризації та десекуляризації у західній традиції права, за яких релігія продовжує існувати у модернізованому вигляді. Навіть Папи Римські ХХ ст. стверджували, що релігія і наука – речі співмірні, хоча й антагоністичні [9, с. 191].

На даний момент західні суспільства переживають системну кризу, пов'язану, в тому числі, з розпадом шлюбів, розповсюдженням одностатевих шлюбів і т. д. Все це серйозно впливає на рівень народжуваності на Заході [9].

Шляхом подолання вищенаведених проблем є десекуляризація як процес відродження впливу релігії на свідомість людини. Скажімо, у Старому і Новому Завіті підтримується інститут шлюбу, тож у релігійних сім'ях зазвичай народжуваність більша, ніж в нерелігійних.

Ряд сучасних західних дослідників акцентують увагу на проблемі нових технологічних ризиків в процесі змін у навколишньому середовищі, що супроводжуються неконтрольованим розвитком сучасних

технологій в медицині (трансплантація, клонування і т. д.) [10, с. 246]. Наукові повинні відповідати онтологічній сутності людини. В даному випадку слід погодитися з Конфуцієм в тому, що цивілізація руйнує Всесвіт і призводить до його знищення.

Дослідник Григорій Гутнер у праці «Відповідальність релігії і науки в сучасному світі» зазначає, що в секуляризованому сучасному суспільстві розвиток науки за останні десятиліття поставило перед суспільством сукупність проблем, підходи до вирішення яких не можуть бути віднайдені в рамках традиційних наукових філософських і богословських парадигм, а процес і результати наукових досліджень зазвичай є непередбачуваними за своїми наслідками [11].

Дослідник зазначає, що біотехнології становлять виклик сучасній науці, етиці і богословській думці. Генномодифіковані продукти (ГМО) як результат розвитку біотехнологій супроводжують зростанням випадків алергії, онкологічних і аутоімунних захворювань. При вживанні ГМО порушується принцип збереження генетичної ідентичності людини і збереження розбіжності між людською природою та іншими живими організмами. Генетичний матеріал, створений за формулою генномодифікованих продуктів, не завжди буде відповідати онтологічній, божественній природі людини [11, с. 145].

Як зазначає дослідник, істинна здатність до творчості – це вираження нашої спорідненості з Богом і його творіннями. Кожен раз, коли наш технологічний погляд на світ і технологічна діяльність відкидає цю спорідненість, ми втрачаємо наше творче начало і не можемо жити за образом і подобою Бога [11, с. 167].

Отже, використання ГМО можна оцінити як практику, яка суперечить нормам біоетики як у модерному, так і в релігійному розумінні. Тому цю проблему слід вирішувати також шляхом десекуляризації.

Сучасні технології і наука – це майбутнє людства. Однак зазвичай технології є тією силою, що виходить з-під контролю людини, що загрожує суспільству і навколишньому середовищу тією мірою, якою раніше не можна було навіть уявити [13]. Особлива увага повинна бути приділена екологічній етиці, де християнська традиція повинна бути критерієм оцінки діяльності людини.

Німецький дослідник Юрген Мольтман у праці «Наука і мудрість: до діалогу природних наук і богослов'я» вказує, що в природі закладена мудрість яка повинна бути орієнтиром для людини, навчити її виживати на землі. В сучасному світі існує гармонія між людською мудрістю і мудрістю природною; досягнути цієї гармонії допоможе божественна мудрість. Науковець зазначає, що сучасний світ характеризується розвитком біогенетики та біотехнологій, проте наукові дослідження повинні відповідати моральним цінностям людського суспільства, бути об'єктивними за своєю природою. Наука загалом повинна опиратися на традиції, культуру, релігію. Дослідник підкреслює, що настане період, коли природничі науки і богослов'я зможуть знайти точки дотику, позаяк у своїй основі вони мають поєднувальне поняття мудрості [13, с. 35–36].

Природничо-наукові спостереження й експерименти нам потрібні не лише для отримання інформації, але й для того, щоб досягти мудрості, внутрішньо властиву природі.

В основному сучасні філософи та богослови акцентують увагу на взаємодії науки і релігії, балансі гармонії між ними, що відображають процеси секуляризації та десекуляризації.

Польський дослідник М. Хеллер у праці «Творчий конфлікт: про проблеми взаємодії наукового і релігійного світогляду» зазначає, що існує постійне питання, чи може бути релігійна людина одночасно хорошим ученим і як своє єдине життя присвятити двом доволі різним і відповідальним заняттям. Відповідь на питання він знаходить у синтезі, злитті цих двох видів діяльності в одному гармонійному способі життя [15, с. 13–14].

Всупереч розбіжностям і конфліктам глибока філософська спорідненість між науковим духом раціональності та християнським світорозумінням за традицією існує і впливає на основи наукового мислення. Раціональність науки визначається ціннісним, моральним вибором. У богословській перспективі існує внутрішнє співвідношення між духом раціональності і християнським поняттям Логосу. Філософія науки полягає в тому, що всяка наука заснована на припущенні раціональності й завершує свій аналіз конкретизацією наслідків цього відкриття. Тут її замінює богословська наука [14, с. 64].

Отже, існує повинен бути певний конфлікт між наукою і богослов'ям, але критеріями оцінки наукової діяльності повинні бути релігійні основи світобачення.

Особлива увага у сучасний період приділяється проблемам моральності.

Моральність – це сукупність норм, уявлень, принципів про добро і зло, належне і неналежне, свободу і відповідальність, обов'язок, совість, про честь і гідність людини, яка є внутрішньою установкою окремої людини, групи, суспільства на певну поведінку.

Видатний російський філософ І. А. Ільїн виявив п'ять характерних рис, що відрізняють моральність від права: по-перше, авторитетність; по-друге – порядок встановлення правил поведінки (в моралі це індивідуальне сприйняття голосу совісті, в праві – послідовність проходження правил через певні процедури, в яких задіяно багато людей); по-третє, у моралі – добровільне визначення вимог совісті; в праві – добровільність незалежно від згоди чи визнання члена суспільної групи; по-четверте – плановість норми поведінки (в моралі – внутрішня поведінка, що виражається у вчинках; у праві – зовнішня поведінка); по-п'яте санкціонованість (у моралі – докори совісті і відчуття вини; у праві – загроза несприятливих наслідків і зовнішніх примусових

мір [15, с. 4]. С. С. Алексєєв виокремив ще одну важливу відмінність правової норми від норми моралі: право є інституційним регулятором, що виступає у розвиненому суспільстві як писане право та не залежить від угляду; мораль – це сфера чистої свідомості, замкнута на духовному житті людей, що не потребує зовнішнього об'єктивованого вираження (хоча моральні вимоги закріплюються у відомих документах, перш за все релігійних приписах, канонах, що посилює силу їх дії) [16, с. 58].

Особливого морального регулювання у XXI столітті вимагає сфера науково-технічної творчості, що охоплює норми моральності в екологічному розвитку, економіці (добросовісна конкуренція), діловій етиці тощо [17].

Моральність у сучасному світі повинна бути орієнтована на мирне співіснування народів, націй, етнічних культур, а також бути критерієм оцінки розвитку технологій.

Відомий французький соціолог і етнограф, професор антропологічної школи в Парижі Ш. Летурно у праці «Прогрес моральності» здійснює глибокий аналіз стану моральності в різні періоди розвитку людства. Базуючись на історичних і етнографічних матеріалах, автор послідовно описує стадії моральної еволюції, виражаючи їх загальний характер: тваринна моральність (первіснообщинне суспільство); моральність дикарів (початок рабовласницького устрою) моральність варварів (сюди Летурно відносить як розвиток рабовласницької держави античної і Древнього Сходу, так і феодальні держави Європи) промислова чи меркантивна мораль (сучасного періоду) [19]. На нашу думку, якщо виділити це і є мораль постмодерну в епоху глобалізації.

Також на сучасному етапі розвитку суспільства, особливої уваги заслуговує проблема етики суспільства в процесі глобалізації.

Для проблем глобалізації особливо актуальними є «глобальні загрози», які зумовлені швидким розвитком науково-технічного прогресу зумовило загрози в сфері існування біосфери Землі внаслідок екологічної кризи, і загрози людської ідентичності внаслідок розвитку біотехнологій і експериментів з людським геном і загрозами тероризму.

Управління процесом глобалізації повинен здійснюватися на основі моралі, права, як основними сферами саморегуляції соціуму [19, с. 5–7].

Безперечно, що глобалізація серйозно змінить не тільки ландшафт світової економіки і політики, але і якість життя людського співтовариства, під глобалізацією скриваються серйозні техно- і культурогенні фактори, потенціал яких тільки починає розкриватися. Глобалізація несе як нові перспективи так і загрози, і тому аналіз даної проблеми потребує глибокого філософського осмислення, і тому виникає потреба застосувати нові підходи і нові теоретичні парадигми для соціальної науки і етики.

Також ряд сучасних дослідників акцентують увагу на основі об'єктивної оцінки ідей про те, що сила Бога полягає в самопожертвуванні можна будувати відповідну модель застосування особистістю влади і що найбільш важливе, модель зміни соціальних структур (права, економіки, системи правосуддя), змінений в майбутньому буде світ, де не буде ні війни, ні злиденства, бідності, ні пригнічення [20, с. 24–27].

Технічний прогрес змушує нас змінити дві зміни морального характеру. Перша передбачає глобальне світове регулювання і турботу про навколишнє середовище. Стабілізацію приросту населення, а також справедливого розподілу екологічних благ.

По-друге, зміни повинні відбуватися у відмовленні від застосування сили в міжнародній політиці. Триваюча в багатьох країнах гонка за озброєнням стала причиною масових руйнувань і що може призвести до катастроф більш глобального характеру. Тривалість життя людської раси залежить тільки від даних двох мотивів кенотичного характеру [19, с. 282].

Висновки. Отже основні сучасні дослідження повинні бути скеровані в першу чергу на проблемах моральної природи Всесвіту, зокрема аналіз сучасного та майбутнього людства через категорію добра, моральності, етики, богослов'я і т. д.

Збереження людства можливе через категорію ресекуляризації у сучасному світі.

В синергетичному аспекті слід зазначити, що потребує позитивного наповнення і у даному випадку права і тоді буде позитивна самореалізація правової системи.

Література

1. *Новая философия энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. общ.-науч. фонд; научно-ред. совет; предс. В.С. Семигин; зам. предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. – Т. 3. – 692 с.*

2. *Хабермас Ю. Диалектика секуляризации. О разуме и религии: пер. с нем. / Ю. Хабермас, Й. Ратцингер (Бенедикт XVI) – М.: Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2006. – 112 с. – (Серия «Современное богословие»).*

3. *Князева Е. Н. Синергетика: неленейность времени и ландшафты косволюции / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: Ком Книга, 2007. – 272 с. (Синергетика: от прошлого к будущему).*

4. *Синергетика: Исследования и технологии / под ред. Г. Г. Малинецкого. – Изд. 2-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с. (Синергетика: от прошлого к будущему).*

5. Колесникова Т. А. Антикризисное управление обществом риска: Синергетическая концепция / Т. А. Колесникова. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 176 с. (Синергетика в гуманитарных науках).
6. Вагурин В. А. Синергетика эволюции современного общества / В. А. Вагурин. – Изд. 2-е. – М.: Ком Книга, 2006. – 216 с. (Синергетика в гуманитарных науках).
7. Каргин Н. Н. Системология: теория, методология, практика: монография / Н. Н. Каргин; под ред. В. Д. Диденко. – М.: ГОУВПО «МГУС», 2007. – 245 с.
8. Ситар І. М. Онтологічні функції права: монографія / Ігор Михайлович Ситар. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 240 с.
9. Джеймс Уильям. Многообразие религиозного опыта; пер. с англ. / Уильям Джеймс; под ред. и с предисл. С.В. Лурье. – Изд. 3-е. – М.: Ком Книга, 2010. – 416 с.
10. Бэттлер Алекс (Alex Battler). Общество: прогрес и сила (критерии и основные начала) / Алекс Бэттлер. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 328 с.
11. Бехман, Готтхард. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Готтхард, Бехман; пер. с нем. А. Ю. Антоновского, Г. В. Гороховой, Д. В. Ефременко, В. В. Казанчук, С. В. Месяц. – М.: Логос, 2010. – 248 с.
12. Ответственность религии и науки в современном мире / под ред. Г. Гутнера (Серия «Богословие и наука»). – М.: Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 300 с.
13. Иен Барбур. Религия и наука: история и современность / Иен Барбур. – М.: Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2000. – 427 с.
14. Мольтман Ю. Наука и мудрость: К диалогу естественных наук и богословия; пер. с нем. / Ю. Мольтман. – М.: Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2005. – 204 с. (Серия «Богословие и наука»).
15. Хеллер М. Творческий конфликт: О проблемах взаимодействия научного и религиозного мировоззрения; пер. с англ. / М. Хеллер. – М.: Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2005. – 216 с. – (Серия «Богословие и наука»).
16. Мальцев Г. В. Нравственные основания права / Г. В. Мальцев. – М.: Изд-во СГУ, 2008. – 552 с.
17. Алексеев С. С. Линия права / С. С. Алексеев. – М.: Статут, 2006. – 461 с.
18. Нравственность для XXI века: сб. ст. / под ред. Ю. М. Антояна. – М.: Аспект Пресс, 2008. – 288 с.
19. Летурно Шарль Жан Мари. Прогресс нравственности; пер. фр. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Ком. Книга, 2007. – 400 с.
20. Мерффри Н. О нравственной природе вселенной: Богословие, космология и этика; пер. с англ. / Н. Мерффри, Дж. Эллис. – М.: Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2004. – 288 с. – (Серия «Богословие и наука»).